

Posudek na doktorskou disertační práci Mgr. Adama Baudiše

„To, co mi vyjde naproti z mého domu.“ Jiftách a jeho slib v pohledu židovských a křesťanských interpretací

Tématem předložené disertační práce jsou tři kapitoly z biblické knihy Soudců, které běžné čtenáře již staletí zaujímají dramaticky podaným vyprávěním a komentátory i moderní badatele nejednoznačnou obsahovou výpovědí. Autor práce si stanovil jako hlavní cíl výzkumu „představit různé interpretační přístupy k Jiftáchovu příběhu, porovnat je a analyzovat příčiny jejich rozdílností a shod“, k čemuž slouží dílčí „sekundární cíle. Za prvé se jedná o analýzu vlastního biblického narativu, včetně jeho zasazení do kontextu knihy Soudců a dalších míst, kde se na postavu Jiftácha naráží. Dalším cílem je zpracování základních rabínských textů, které se k jeho příběhu vztahují, tedy jejich překlad a výklad a zařazení těchto textů do mozaiky interpretací tohoto biblického příběhu. Posledním cílem je popis kultické praxe lidské oběti na Předním Východě a v Tanachu a zasazení Jiftáchova příběhu do tohoto kontextu“ (Úvod, s. 9). Pro splnění těchto úkolů autor postupoval podle klasické metodologie analýzy a komparace, uplatňované jak přímo u daných primárních textů, tak u interpretačních přístupů. Využil přitom především židovské a křesťanské prameny od raného středověku po raně moderní dobu, a sekundární literaturu včetně recentních monografií a studií, jejichž metodologii autor též sleduje.

Z uvedeného badatelského záměru vyplývá struktura disertační práce, rozdělené na 4 kapitoly, jejichž názvy vystihují příslušný obsah, ale zároveň vyhovují proklamované přitažlivosti ústředního tématu: I. Jiftách biblický, II. Jiftách rabínský, III. Jiftách obětní, IV. Jiftách interpretační.

Kap. I zahrnuje obsahovou charakteristiku biblického narativu a shrnutí komentářů k němu jak v pracích židovských, tak křesťanských autorů; v řadě momentů předjímá dále uváděné přístupy k enigmatickým místům textu.

Kap. II je věnována pouze hebrejským pramenným textům, z nichž autor vybral šest datovaných do 1. – 13. století. S výjimkou úryvku ze Židovských starožitností Josepha Flavia jde o komentáře obsažené v rabínské literatuře různých žánrů (targum, midraš, Talmud, biblické komentáře sefardských učenců). Příslušné pasáže jsou uvedeny v originále s autorovým paralelním překladem, následuje jejich analýza a komparace. Tato část práce je zcela původní a překlady z hebrejštiny a aramejštiny do češtiny jsou pořízeny poprvé.

Kap. III, zabývající se problematikou lidské oběti, je i v odkazech na prameny založena na odborné literatuře. Z uvedeného přehledu vyplývá, že existující informační zdroje (archeologické nálezy, písemné a obrazové prameny) jsou v jednotlivých oblastech různě frekventované a jejich využití není interpretačně jednoznačné; v podstatě se tedy dochází ke spekulativním závěrům. V případě starověkého Izraele autor uzavírá, že existuje několik možností výkladu, a to 1) aluze na reálné obětní kultury v oblasti Syropalestiny, 2) polemika proti cizím kultům, 3) metafora, k níž uvádí Akedu (s. 137-138). Podle jeho názoru jde o polemiku a při rozboru této hypotézy, kterou již dříve publikoval, definuje topos lidské oběti v Tanachu jako narativní prostředek sloužící k negativnímu vymezení identity vůči okolním etnikům a kulturám.

Kap. IV shrnuje koncepty výkladu daného narativu v židovských a křesťanských komentářích na základě předchozích částí práce. Pokud jde o autorův vlastní názor, v závěru přehledu obětní a neobětní interpretace židovských komentátorů se kloní k tomu, že v judaismu byl starším a původnějším obětní výklad Jiftáchova příběhu, existoval však patrně

i výklad neobětí, který však nebyl zaznamenán proto, že tato interpretace se pravděpodobně šířila v orální formě, byla „velmi minoritní“ a nebyla reflektována rabíny. Ostatně i některé z citovaných komentářů připouštějí oba výklady v duchu „im ha-qabala neqabel“. Uváděním dalších hypotéz jako možné ovlivnění karaitskými přístupy a geografické rozlišení rabínských studií (Sefarad kontra Aškenáz) autor jen rozšiřuje dosavadní deskripci. – Podobně podává přehled křesťanských výkladů od středověku po moderní dobu. Cituje některé prameny, především ze sféry patristické literatury, dále shrnuje výsledky studií uvedených v předchozích kapitolách a uzavírá interpretaci Jiftáchova příběhu ve feministicky zaměřených textech počínaje ranými pracemi autorek z konce 19. století. V této části kapitoly autor zcela čerpá z literatury.

V úvodní poznámce ke své metodologii autor zdůrazňuje, že chápe „biblický text (a částečně i vykladačskou literaturu) především jako literární dílo s ideologickým obsahem“ (s. 10). Literární aspekt daného narativu ovšem nepojednává samostatně, ale vždy v souvislosti s tématy diskutovanými v jednotlivých kapitolách, a zpracovává v podstatě tři hlavní okruhy: 1) žánrové zařazení v biblickém textu; 2) postavu Jiftácha; 3) zápletku příběhu – Jiftáčovův slib a jeho následky. Opět vychází především ze sekundární literatury a v příslušných úsecích z analýzy židovských komentářů.

Jiftáčovův příběh s rysy hrdinské epiky je tak určen jako legendární látka náležející k těm, jimiž, jak autor uvádí v souhlasu s literaturou, deuteronomistická redakce doplňovala sporadické historické prameny k nejstaršímu období dějin Izraele. Struktura vyprávění odpovídá obecnému vzorci narativu v knize Soudců, kdy Hospodin trestá Izrael za nevěru a modloslužbu, trest má formu přímého ohrožení nepřáteli a k záchraně je povolán soudce – válečník. Vyprávění o konkrétních hrdinech se liší délkou či motivickou bohatostí.

Vzhledem k ucelenosti Jiftáchova příběhu jej autor práce, inspirován citovanou literaturou, rozdělil na fáze, které zachycují základní mezníky v hrdinově životě a lze je tak zároveň použít při charakteristice jeho postavy (Sd 11). Po úvodních verších o Jiftáčově původu a vyloučení z rodové pospolitosti až k postavení psance následuje zlom daný bojem Giládských s Amónskými a ustanovení Jiftácha vojenským vůdcem. Další verše ho představují jako „diplomata“ oslovujícího amónského krále a poté vůdce potvrzeného Hospodinem, a na ně bezprostředně navazuje Jiftáčovův slib, který se stává ústředním motivem tohoto úseku vyprávění a předmětem příštích komentářů, výkladů a spekulací (kap. II a IV).

Autor práce podrobně prezentuje jednak názory zaměřené na zásadní problém formulace slibu z hlediska významového i filologického, jednak na závěry týkající se následků splnění či nesplnění slibu. K těm náleží i spekulace o trestu, který měl Jiftácha za jeho čin postihnout a jímž se vykladači – na základě verše Sd 12,7 o jeho smrti a pohřbu – rovněž zabývají. Jiným prvkem, který se objevuje ve středověku a vyvíjí se v souladu s literárním ohlasem ideových změn, je postava Jiftáchovy dcery, postupně posunutá do centra narativu a v současnosti ve feministické literatuře zdůrazňovaná až k odmítání patriarchálního řádu. S obsahem a závěry různých výkladů pak souvisí negativní či pozitivní pohled na Jiftácha, který v nich dostává podobu nesmiřitelného válečníka a buď krutého, či nešťastného otce, zatímco v několika zmínkách v dalších knihách SZ, v NZ a apokryfech je představen nebo zmíněn jako jeden z hrdinů Izraele, věrných Hospodinovi.

Dodávám, že výsledkem popsaných výkladů je až midrašistická či apokryfní rekonstrukce narativu, která dokresluje stručný a přesto dramatický biblický text. Tomuto vyústění se zařazením příslušných příkladů by náleželo místo v kapitole, kterou autor práce zmiňuje v závěru jakožto možné budoucí rozšíření interpretace Jiftáchova příběhu v oblasti uměleckého ztvárnění.

Připomínky:

Předložená disertační práce je kompozičně vyvážená, autor prezentuje zvolené téma v promyšleném, logicky a solidně koncipovaném sledu. Jeho vyjádření ruší pouze na několika místech drobné stylistické nedostatky, patrně anakolut nebo vypadlé slovo, takže text není úplně srozumitelný (přelom stran 14-15, s. 111, 2. odstavec, s. 182, 2. odstavec). Výjimečné jsou chyby v interpunkci a pravopisu, které nezachytí počítačový korektor.

V kap. II chybí informace o překladateli úryvku z Josepha Flavia.

Po věcné stránce postrádám v kap. III uvedení konkrétních případů lidské/dětské oběti, které podle autora dokládají tento narativ v oblastech Předního Východu a východního Středomoří, event. starověkého Řecka, jako paralely nebo inspirace biblických textů (s. 146).

V této souvislosti poukazují také na obvyklé srovnání s příběhem Ifigenie, které podle autorů citovaných v disertaci mj. navozuje myšlenku helénistického vlivu na práci deuteronomistické redakce. Podle mého názoru je tomuto narativu v geografické i kulturní rovině bližší kanaánský epos o Keretovi, který autor disertace nezmiňuje, i když jej evidentně zná (viz kap. I, pasáže o instituci šofeta, kde jmenuje právě eposy o Keretovi a Aqhatovi). V případě Kereta dochovaný text (O. Stehlík, Ugaritské náboženské texty, s. 173-208) vykazuje na první pohled několik motivů shodných s Jiftáchovým příběhem včetně doplňků v komentářích: náboženský slib za zdar vojenské výpravy (s rozdílným cílem), trest božstva za nesplnění slibu (nemoc a umírání), úloha nejmladší dcery. Zajímavá je také forma slibu, jehož obsahem není oběť, ale vykoupení prostřednictvím zlata a stříbra. Kompletní rozbor textu ukazuje ještě další shodné nebo odlišné detaily, které nicméně potvrzují existenci tohoto narativu v tradici pojednávané oblasti.

Poslední poznámka se týká motivu zaslíbení a pokládám ji za zajímavou z hlediska ústní tradice, posléze zpracované literárně a v lidové kultuře. Jde o motiv Zaslíbení dítěte, obecně známý z pohádek a pověstí a zaznamenaný v nejrůznějších katalogích této folklórní produkce; v narativech jsou jeho nejčastějším vyjádřením slova „dáš mi, o čem doma nevíš“, tedy varianta „do ut des“, kterou zmiňuje Mgr. Baudiš (s. 48). S konkrétnější a překvapivě povědomou formulací jsem se setkala v edici německých pohádek, v kombinaci s motivem Kráska a zvíře: „první člověk, kterého na mostě do zámku potkáš, ať je muž nebo žena, panna nebo mládenec – patří mně.“ Tato a další úvahy nad literárním charakterem Jiftáchova příběhu by ovšem spadaly do dosud nezpracovaného tématu „Jiftách a jeho dcera v umění“.

Hodnocení:

Mgr. Adam Baudiš splnil cíle, které si pro svou disertační práci stanovil. Nesporná je jeho odborná úroveň v oboru hebraistiky, kterou dokázal hlavně ve druhé kapitole obsahující komentovaný překlad středověkých aramejských a hebrejských textů. Pořízením tohoto překladu zároveň přispěl k postupnému doplňování znalostí literárních pramenů k židovským dějinám a kultuře, což souhlasí s koncepcí současné české hebraistiky a judaistiky.

Zpřístupněné texty uvítají nejen odborníci z tohoto oboru, ale rovněž odborníci i laičtí zájemci z okruhu teologie, židovských i obecných kulturních dějin, etnologie atd.

Po formální stránce práce Mgr. Baudiše splňuje standardní požadavky kladené na doktorskou disertační práci. Má všechny požadované náležitosti – prohlášení o samostatném zpracování, abstrakt v češtině a angličtině, obsah a bibliografii, připojen je jmenný rejstřík. Strukturovaná bibliografie (prameny, sekundární literatura, elektronické zdroje) svědčí o autorově zájmu o tento předmět studia, o jeho jazykové vybavenosti a zmíněné judaistické erudici.

Doporučuji přijmout předloženou práci k obhajobě jako podklad k udělení titulu Ph.D.

V Praze dne 15. srpna 2022.

Doc. PhDr. Jiřina Šedinová, CSc.

